ΚΑΗΟΗ

Αναγνωρισμένα

УДК 821.14`06

Αναγνωρισμένα,
Κωνσταντίνος Π. Καβάφης
За виданням:
Καβάφης Κ. Π. Τα Ποιήματα, Τ. Β' 1919–1933 / Επιμ. Γ. Π. Σαββίδη. Αθήνα: Ίκαρος, 1963.

Ка12 **Константінос Кавафіс**
Канон; перекладач — Назар Ващишин. — Київ: Видавництво Руслана Халікова, 2025. — 456 с.
ISBN 978-617-8310-54-7

Константінос Кавафіс — щемкий і могутній голос грецького літературного модернізму. Народжений у підбританській Александрії, поет провів більшу частину життя віддалі дому — у пошуках справжньої домівки та справжнього себе. Збірка «Канон» або ж «Визнане» — центральна в доробку поета — засвідчує майже сорок років цих пошуків. Сповна оцінені лише після поетової смерті, наснажені огромом духовної спадщини грецької культури, його вірші звучать пронизливо й меланхолійно, повідаючи про жагу і тугу коханців, про мужність і гідність приречених, про змушених жити в історичні часи.

Це перший повний український переклад збірки, наснажений фаховими передмовами Андрія Савенка та Андрія Содомори та супроводжувана ексклюзивними ліногравюрами Михайла Хіміча.

Серія «Stella Maris»

УДК 821.14’06

ISBN 978-617-8310-54-7

© Н. Ващишин (2025)
© А. Савенко (2025)
© А. Содомора (2025)
© Михайло Хіміч, ілюстрації (2025)
© Видавництво Руслана Халікова

Κ. Π. Καβάφης

Αναγνωρισμένα

КАНОН

Τείχη

Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη·

διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχον.
Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.

Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.

Стіни

Без роздумів, без жа́лю і без сорому
Заточено мене — кругом високі стіни.

Я тут сиджу, зневірою поборений.
Зжирає всі думки цей фатум безодмінний —

Бо зовні, там, не скінчено з ділами.
І як же я тих зодчих не помітив!

Та ба — не чув ні мулярів, ні гаму:
Так спотайна мене відрізано від світу.

Ένας Γέρος

Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος
σκυμένος στο τραπέζι κάθετ' ένας γέρος·
με μιαν εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά.

Και μες των άθλιων γηρατειών την καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια
που είχε και δύναμι, και λόγο, κ' εμορφιά.

Ξέρει που γέρασε πολύ· το νοιώθει, το κυττάζει.
Κ' εν τούτοις ο καιρός που ήταν νέος μοιάζει
σαν χθες. Τι διάστημα μικρό, τι διάστημα μικρό.

Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα·
και πως την εμπιστεύονταν πάντα — τι τρέλλα! —
την ψεύτρα που έλεγε· «Αύριο. Έχεις πολύν καιρό.»

Θυμάται ορμές που βάσταγε· και πόση
χαρά θυσίαζε. Την άμυαλή του γνώσι
κάθ' ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαίζει.

...Μα απ' το πολύ να σκέπτεται και να θυμάται
ο γέρος εζαλίσθηκε. Κι αποκοιμάται
στου καφενείου ακουμπισμένος το τραπέζι.

Старий

Сидить собі в каварні гамірній,
Схилившись над столом, один старий,
Що замість друзів лиш газета в нього.

І думає в нуді старечих днів:
Як мало він літам своїм радів,
Літам краси й завзяття молодого.

Постарів дуже — сам те добре бачить,
А ніби вчора юним був... Одначе
Все пролетіло, пролетіло враз!

Він зрозумів: Розважність — це облуда,
Хоч завжди вірив — дурень! — в те, що буде
Для всього «завтра», буде в нього час.

І згадує всі пориви, що стлумив:
Розважність ту бере тепер на глуми
Кожніська мить, яку він змарнував.

І від думок та спогадів старому
Світ обертом пішов. Відчувши втому,
Він над столом в каварні задрімав.

Τα Άλογα του Αχιλλέως

Τον Πάτροκλο σαν είδαν σκοτωμένο,
που ήταν τόσο ανδρείος, και δυνατός, και νέος,
άρχισαν τ' άλογα να κλαίνε του Αχιλλέως·
η φύσις των η αθάνατη αγανακτούσε
για του θανάτου αυτό το έργον που θωρούσε.
Τίναζαν τα κεφάλια των και τες μακρυές χαίτες κουνούσαν,
την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και θρηνούσαν
τον Πάτροκλο που ενοιώθανε άψυχο — αφανισμένο —
μια σάρκα τώρα ποταπή — το πνεύμα του χαμένο —
ανυπεράσπιστο — χωρίς πνοή —
εις το μεγάλο Τίποτε επιστραμένο απ' την ζωή.

Τα δάκρυα είδε ο Ζευς των αθανάτων
αλόγων και λυπήθη. «Στου Πηλέως τον γάμο»
είπε «δεν έπρεπ' έτσι άσκεπτα να κάμω·
καλλίτερα να μην σας δίναμε, άλογά μου
δυστυχισμένα! Τι γυρεύατ' εκεί χάμου
στην άθλια ανθρωπότητα πούναι το παίγνιον της μοίρας.
Σεις που ουδέ ο θάνατος φυλάγει, ουδέ το γήρας
πρόσκαιρες συμφορές σας τυραννούν. Στα βάσανά των
σας έμπλεξαν οι άνθρωποι.»— Όμως τα δάκρυά των
για του θανάτου την παντοτινή
την συμφοράν εχύνανε τα δυο τα ζώα τα ευγενή.

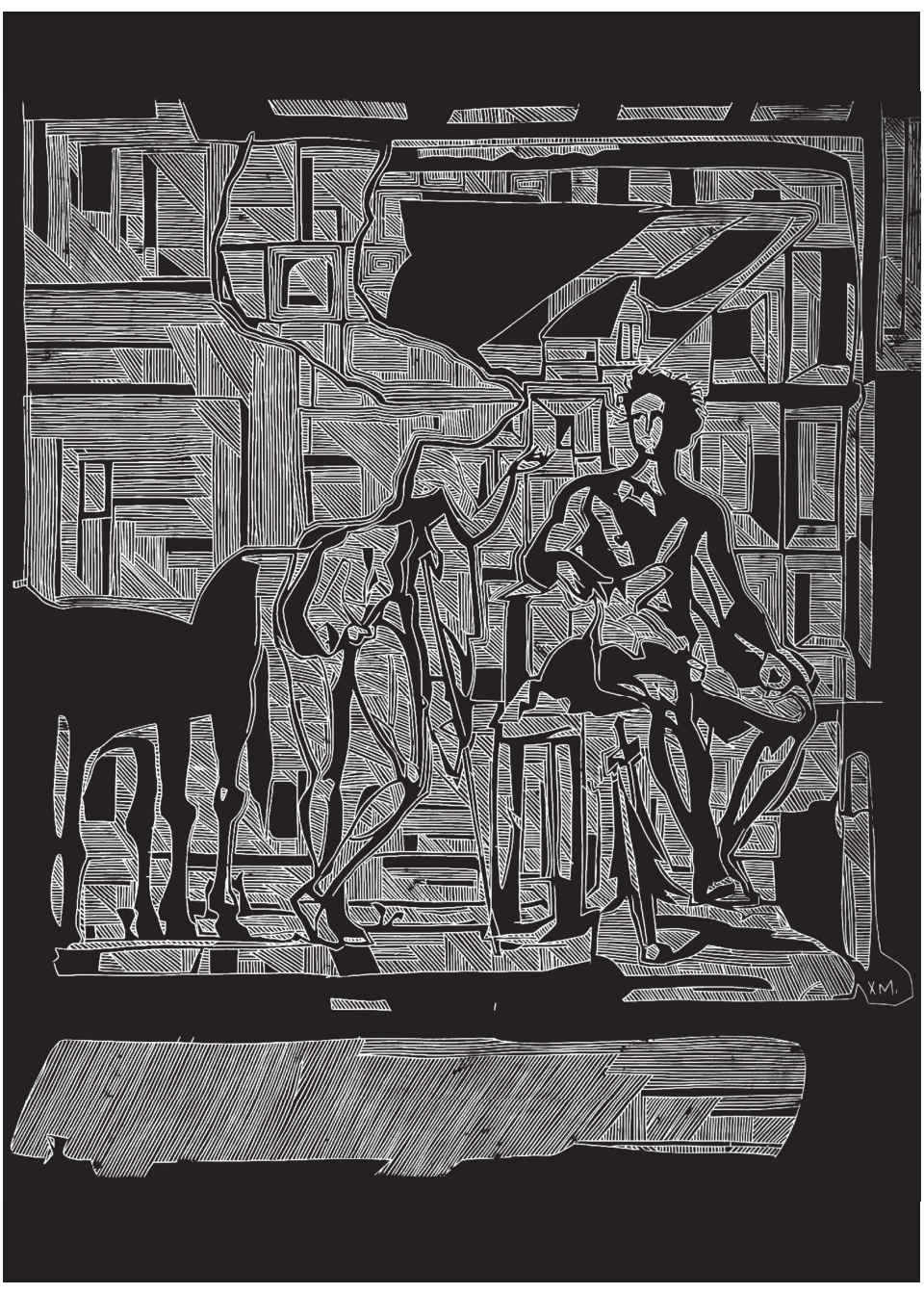
X.M.

Ахіллові коні

Побачивши Патрокла, що загинув, —
Такий відважний, юний, повносилий, —
Ахілла коні сльози з віч пустили.
Тужила несмертельна їх істота,
На смерті поглядаючи роботу.
Стрясали головами — тріпотіли гриви,
Копитом по землі все били, жалісливі,
Бо знали: стрів Патрокл свою кончину,
Лишилась плоть, а дух його покинув —
Беззахисний — згас подих і чуття —
Вернув він у Велике Небуття.

Безсмертних коней сльози Зевс побачив —
І засмутився: «На весіллі, — каже, —
Пелеєвім я надто злегковажив:
Ох, коні, я віддав вас надаремне,
Сердешні! Пощо жить вам між наземних
Істот, слабких людців — якими грає доля.
Вас не торкнеться час і смерть — не приневолить.
Минуще горе вас гнітить, одначе,
Вам на страждання людські жаль». — Та плаче
Двійко шляхетних і тонких створінь,
Бо вічна горя смертного глибінь.

Η Κηδεία του Σαρπηδόνος

Βαρυάν οδύνην έχει ο Ζευς. Τον Σαρπηδόνα
εσκότωσεν ο Πάτροκλος· και τώρα ορμούν
ο Μενοιτιάδης κ' οι Αχαιοί το σώμα
ν' αρπάξουνε και να το εξευτελίσουν.

Αλλά ο Ζευς διόλου δεν στέργει αυτά.
Το αγαπημένο του παιδί — που το άφισε
και χάθηκεν· ο Νόμος ήταν έτσι —
τουλάχιστον θα το τιμήσει πεθαμένο.
Και στέλνει, ιδού, τον Φοίβο κάτω στην πεδιάδα
ερμηνευμένο πώς το σώμα να νοιασθεί.

Του ήρωος τον νεκρό μ' ευλάβεια και με λύπη
σηκώνει ο Φοίβος και τον πάει στον ποταμό.
Τον πλένει από τες σκόνες κι απ' τ' αίματα·
κλείει την πληγή του, μη αφίνοντας
κανένα ίχνος να φανεί· της αμβροσίας
τ' αρώματα χύνει επάνω του· και με λαμπρά
Ολύμπια φορέματα τον ντύνει.
Το δέρμα του ασπρίζει· και με μαργαριταρένιο
χτένι κτενίζει τα κατάμαυρα μαλλιά.
Τα ωραία μέλη σχηματίζει και πλαγιάζει.

Похорон Сарпедона

Зевс у тяжкій скорботі. Сарпедона
Убив Патрокл. І вже Менетіад
Спішить плече-в-плече з ахейцями
Добутися до тіла — і збезчестити.

Одначе Зевс такого не потерпить.
Його улюблене дитя — якому згинути
Дозволив, так уже велів Закон —
Принаймні має право на посмертну шану.
Дивіться: Феба посилає на рівнину,
Наставивши його, як з тілом обійтись.

Героя тіло Феб з поштивістю підносить
І до ріки з жалем несе.
В ріці — змиває куряву і кров,
Вигоює всі рани, щоб ні сліду,
Ані рубця на ньому не лишилось,
Амброзією вмащує пахучою
І рядить в олімпійську одіж осяйну.
Ще й шкіру убіляє. Перловим гребінцем
Розчісує смолисто-чорні кучері.
Вкладає до ладу прекрасне тіло.

ПІСЛЯМОВА

Επίλογος

Негаснучі свічки Кавафіса

Про спогад той хотів би я сказати…
хоч надто збляк він…
Константінос Кавафіс

Спогад, яким хочу поділитися, певно б, і збляк, і пригаснув, якби не «Свічки» Кавафіса, не одне ж зітер із пам'яті подув часу від кінця шістдесятих минулого століття. Саме тоді, буваючи в Києві, я користав із запрошення професора Андрія Олександровича Білецького та його дружини Тетяни Миколаївни Чернишової завітати до них на Лівобережну…

Книги й речі — перше, що впадало у вічі, коли я ступав у не надто простору кімнату «п'ятиповерхівки». Книги — від Гомера й до сучасних видань; речі, спогади з мандрівок, — від вигладжених морем камінців і черепашок до розвішеної поверх книжкових полиць рибацької сіті…

У невеличкому реальному просторі для ока — безмежний, для душі… З платівки (звуковим фоном наших бесід) — пісенна фраза з Одіссеаса Елітіса: *«Πού να βρω την ψυχή μου το τετράφυλλο δάκρυ!»* (*«Де знайду свою душу, чотирипелюсткову сльозу!»*)… Подих моря, точніше, Середземномор'я… Усі ми, кажуть, колисані морем. Та це було так давно, що й у слові «колись» давно вже затерлись його звукові конотації…

Тоді й почув я вперше про Константіноса Кавафіса, про Янніса Ріцоса. Тетяна Миколаївна й мене залучала до перекладів з новогрецької (дома в них часто звучала саме ця мова). Тоді, в «Літературній Україні», й були опубліковані мої переклади двох поезій Ріцоса. А от «Свічки» й «Голоси» Кавафіса, здається, так і залишились у рукописі; переклади забулись (рукописи — спожив час, edax rerum), образи ж, і свічок, і голосів, стають дедалі виразніші, світліші, а водночас — більшає в них ностальгії, жаги повернення в ті часи, ближче до своєї Ітаки. До речі, епіграфом до першої своєї книжки «Жива античність» я обрав слова Кавафіса в озвученні Григорія Кочура: «Ніколи не забувай про Ітаку. / Твоє призначення — туди повернутись. / Але не квапся з мандрівкою анітрохи».

І ось гортаю (наразі електронні) сторінки повного перекладу «Канону» Кавафіса українською, що його виконав Назар Ващишин. У ті часи, про які згадую, я вже розпочав був свій четвертий десяток. Назар — лиш на порозі свого четвертого. Годі надивуватись його рвучкому, але не поспішному, вельми поважному й результативному стартові в літературу. Чимало було в нас зустрічей. Одна — запам'яталася чомусь найвиразніше (мабуть, через контраст): гамірний університетський коридор... Назар, ще студент, примостившись (чи не на рюкзак), весь

у своєму розгорнутому ноутбуці, — *працює* (я згадав своє студентство: бібліотеки, пошуки в картотеках, виписування літератури...).

Читаючи Кавафіса, наче в давні, але й нові сліди ступаю. По-новому дивлюсь на речі, по-новому й голоси їхні чую. Навіть — тієї рибацької сіті, що була в помешканні професора Білецького. Вчувається молитва — матері, за сина, перед іконою: «Ікона все те чує, сувора і сумна: / Не верне син додому — дарма, що жде вона»... Й голоси тих камінців, що вигладжені морем: воно, як і життя, не тільки гладить... А ще — Сковорода: «Світ ловив мене...»

У мушлях усе виразніше чую Горацієве *«Carpe diem»* і сумне відлуння — у Кавафіса: «Як мало він літам своїм радів, / Літам краси й завзяття молодого», а як багато — «поривів, що їх стлумив» («Старий»)... По-новому дивлюсь на драбину («Перший щабель»): хоча десятиліттями працював над словом, а наче й нині ще — на першому щаблі, але таки *на щаблі*... По-новому — й на стіни, які зводять довкола нас невидимі «зодчі» (як і невидимі, в Лукреція, «майстри смерті» — хвороби); несподівано опиняємось у тих стінах, хоча зовні «ще не скінчено з ділами» («Стіни»): життя все ж *обривається*, а не *завершується*, як його моделювали стоїки («...смерть завжди обриває якийсь задум» — Пліній Молодший)...

По-новому — й на людину, яка *не знаходить собі місця*, — хоче вирватися кудись із «міста», втекти від нього, а радше — від себе: «Нема — і не надійся — з міста втечі, / Ні сухопутних, ні морських шляхів. / Ти тут своє життя занапастив, / У цім кутку — й на всіх земних просторах». Подивився, *скорше* не по-новому, а якось наче повніше, бо повів мене Кавафіс до Горація: «Небо, не душу змінюють ті, хто рушає за море. / Глупість уперта понукує нас: на квадригах, на суднах / Ми у погоні за щастям своїм, воно ж — під рукою: / Навіть в глухому кутку, лиш би дух був у рівновазі»...

Та як ту рівновагу вберегти, надто — в розбурханому житейському морі?.. Тому — «не надійся»: не тікати треба — повертатись до себе... Як про це Сенека: «Поспішай до мене, але до себе — насамперед»... Контрастом до тієї стоїчної категоричності, знову — пісенний голос із Одіссеаса Елітіса: «Де знайду свою душу, чотирипелюсткову сльозу!»

Людина — в пошуках себе самої, зі своєю Ітакою, своїми Термопілами, зі своїм вічним неспокоєм, своїми ваганнями: «Буває, що людині час надходить / Своє велике «Так» або велике «Ні» / Промовити...» І є в тому «Ні», навіть слушному, щось таке, що людину «гнітитиме ненастанно» («Che fece... il gran rifiuto»)...

Вічні й неминучі зміни, до яких людина повинна стосуватись і мати мужність їх приймати (Платон): старість, самотність, «невтолені бажання», невтішний погляд у завтрашнє: «Хто скаже, що несе нам новина́» («Вікна»). Тож краще не зазирати в те «завтрашнє» вікно. Або, словами Сенеки, «не бути нещасним передчасно».

А передусім — дорога до Ітаки, дарительки тієї дороги, що є життям. Дорога, на якій більше жахіть у нас самих, аніж поза нами. Тому й іти треба з «піднесеною думкою» і «тонкими почуттями», які «торкатимуть і дух, і тіло»...

«Не думайте про минуле» — радять сьогодні. «Хто не живе минулим, той взагалі не живе», — голос Сенеки... Хай не думаємо, а *голоси* — окликають нас, «Намріяні і любі голоси / Тих, що померли, й тих, / Що втрачені для нас — так, наче вмерли...» (добре кажуть: «помираємо двічі»). Голоси — «І звуки першої в житті поезії, / Як музика нічна, що гасне вдалині»... А далина, якщо вона без відлуння, — страшна. «Берегу, голос подай...» — із «Пісні веслярів» невідомого автора.

Голоси, пломінчики свічок... Тих, що попереду, «живих і теплих, золотих свічок» — і «догорілих ряд сумний і темний»... Тиха молитва, тихий пломінчик... «Люблю я церкву з хоругвами, / З начинням срібним, свічниками, / З іконами, з амвоном і з вогнями» («У церкві»)...

А десь там, поза стінами храму, що своєю аурою, заполонюючи серце й усі відчуття, нагадує «про Візантійський дух», десь там — дедалі грізніше вирує *житейськеє* море, яким усе ж — «navigare necesse est», *конче треба плисти*, ставлячи чоло темряві, виборюючи світло — світові.

Андрій Содомора